

NOKTALAMA İŞARETLERİ

Yazı sisteminde harflerin dışında kullanılan diğer işaretler, noktalama işaretleridir. Bir cümleyi okumak, anlamak, vurgu ve tonlamasını belirlemek için kullanılan bu işaretlere, noktalama işaretleri denir. Duygu ve düşüncelerin daha açık ifade edilebilmesi için noktalama işaretlerine ihtiyaç vardır. El yazısının dışında; nokta, virgöl, noktalı virgöl, iki nokta, üç nokta, ünlem, tırnak, parantez (ayraç), kesme ve soru işaretleri, ait oldukları yapılarla bitişik yazılır. Kesme işaretinin dışındakilerden sonra bir harf boşluğu ara bırakılır. Bu işaretlerden nokta, virgöl, iki nokta, üç nokta, ünlem, soru işareti söz dizimi ile ilgili iken kısa çizgi, uzun çizgi, tırnak, ayraçlar, eğik çizgi vd. hem söz dizimi hem yazı düzeni hem de baskı ile ilgilidir. Noktalama işaretlerinin kullanımı MÖ II. yüzyıla dayandığı bilinmektedir. Ancak yaygınlık kazanması matbaanın bulunuşuyla olmuştur.

Nokta (.)

a. Cümle sonlarında kullanılır:

Cumhuriyet 29 Ekim 1923'te ilan edilmiştir. Okulumu seviyorum. Dil birliğinin sağlanması için öncelikle yazım birliğinin sağlanması gerekir.

b. Kısaltmaların sonuna nokta konur:

Prof. (profesör); Dr. (doktor); Okt. (okutman); Alb. (albay); bk. (bakınız); sf. (sıfat); vd. (ve devamı, ve diğerleri); vb. (ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri ve bunun gibi).

Bununla birlikte, günümüzde, çok tanınan adların büyük harf kullanılarak yapılan kısaltmalarında nokta kullanılmayabilmektedir:

TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi)

KKTC (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti)

MEB (Millî Eğitim Bakanlığı)

MİT (Millî İstihbarat Teşkilatı)

AKM (Atatürk Kültür Merkezi)

PK (Posta Kutusu)

RTÜK (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu)

YTL (Yeni Türk Lirası)

c. Sıra bildirmek amacıyla sayılardan sonra nokta kullanılır. Burada nokta sayı sıfatı anlamındadır:

3. (üçüncü), 9. (dokuzuncu), II. Mehmet, IV. Murat, IX. Cadde, XIX. yüzyıl, 72. Sokak

UYARI: Sıra bildiren sayılardan sonra kullanılan nokta ile —(i)ncil aynıdır. Her ikisinin birlikte kullanılması yanlıştır. Ya 50. ya da 50'nci kullanılmalıdır. 50.'nci kullanılmamalıdır.

II. Mahmut (1808-1839), Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmıştır.

UYARI: Cadde, sokak numaralarından sonra nokta işareti mutlaka kullanılmalıdır.

d. Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için nokta kullanılır:

08.05.1969, 30.11.2006, 04.IV.1964

Romanlarıyla Türk tarihine yeni bir bakış açısı getiren Mustafa Necati Sepetçioğlu, 08.06.2006'da öldü.

e. Saat ve dakikayı gösteren sayıları ayırmak için de nokta kullanılır:

Yarın saat 13.30'da görüşelim. Anaokulunda ikinci ders saat 10.15'te başlar.

UYARI: Tarihlerde ay adları yazı ile yazılabilir. Ay adlarından önce veya sonra nokta kullanılmaz:

19 Mayıs 1919, 17 Ağustos 1999, 25 Mart 2003

f. Bibliyografik künyelerin sonuna nokta konur:

Ercilasun, Ahmet B. (2004), *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yay., Ankara. Ülken, Hilmi Ziya (2004), *Türk Tefekkürü Tarihi*, YKY, İstanbul. Roux, Jean-Paul (2002), *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, (çev. Aykut Kazancıgil), Kabalcı Yay., İstanbul.

g. Bir yazıda bölümleri gösteren rakam ve harflerden sonra nokta kullanılır:

I. 5.

II. 3.

A. a.

B. b.

14. 6.

h. Büyük sayılarda sondan itibaren her üç basamak arasına nokta konur. Ayrıca her üç basamaktan sonra bir hane boş bırakılarak da yazılabilir:

778.964.795 54.257.374 1.257

i. Matematikte çarpı işareti yerine kullanılır:

3.5 = 15

5.10 = 50

j. Arka arkaya sıralanan virgülle veya çizgiyle ayrılan rakamlardan sadece sonuncu rakama nokta konur:

3, 4 ve 7. maddeler, XII-XIV. yüzyıllar arasında

16.2. Virgül (,)

a. Bir yapıda sıralanan eş görevli söz, söz grupları ve sıralı cümlelerin arasında kullanılır:

Alaca, kıvılcık, sarı, açık yeşil güz yaprakları; ağaçların dallarında, yerlerde, çitlerin dibinde renk renk parlıyordu. (Şemsettin Ünlü, Yukarı Şehir)

Bir şimşek parlıyor, biz Mustafa Kemal'i, Anadolu dağlarında yorgun orduyu toplar görüyorduk; bir başka şimşek ışığı daha ömründe bir kere bile gülmek fırsatını bulmamış kadınlar ve yetim çocuklar, bakımsız, viran şehirler işgal altında İzmir ve İstanbul, boynunu bükmüşler kurtarıcı bekliyorlardı. (Ahmet Hamdi Tanpınar, Yahya Kemal)

b. Cümlede özne, sonra gelen sözcüklerle karışmasın diye virgül konulur:

O, söylenti paşa hazretleri.

c. İşaret zamirlerinden sonra virgül kullanılır:

Şimdi bu, ne demek istedi?

d. Birleşik sıralı cümlelerin arasında virgül kullanılır:

Arkadaşlarla sinemaya gidecektik, dolmuş gelmedi, bu yüzden geç kaldık.

e. Cümlede özel olarak vurgulanması gereken öğelerden sonra virgül konur:

Bunu hiç kimse, bilhassa o, yapmamalıydı.

Soğuk, ellerimizi dondurdu.

Bizim, minyatürden tuval resmine geçişimiz, Batılı resim sanatının Türk resim sanatını etkilemesiyle, XIX. yüzyılda başlamıştır.

f. Uzun cümlelerde yüklemden uzak düşmüş olan öğeleri belirtmek için virgül konur. Virgül işareti cümlelerin öznelerini ayırır:

Behçet Beyefendi, merhum zevcesi Atiye Hanımefendi'nin bundan otuz beş sene evvel, sırf kadın inadını yerine getirmek için birdenbire küçük ve manasız bir hastalık bahanesiyle genç ve güzel hayatına veda eder tek başına kendisine bıraktığı geniş ve eski yatakta, bu gece belki bu otuz beş senenin en sıkıntılı uykularından birini uyumuştur. (Ahmet Hamdi Tanpınar, Mahur Beste)

g. Cümle içinde ara sözleri ve ara cümleleri ayırmak için virgül konur:

Örnek olsun diye, örnek istemez ya, söylüyorum.

Bütün erkekler, sakatlar ve yaşlılar hariç, silah altına alınmıştı.

h. Anlama güç kazandırmak için tekrarlanan sözcükler arasına virgül konur:

Akşam, yine akşam, yine akşam. (Ahmet Haşım)

— Yazıyor, yazıyor, yazıyor.

Anladık... fakat ne yazıyordu; ne dilden, kimin ağzından, kimlerden yana, kimler için, kimlere ne yazıyordu? Yazdıkları parlak mı, sönük mü, cicili bicili mi, allı pullu muydu? (Arif Nihat Asya, Ayın Aynasında)

UYARI: İkilemeler arasına virgöl konulmaz.

i. Tırnak içinde olmayan alıntı cümlelerden sonra virgöl konulur:

Ben onu görünce titriyorum, diyor.

Recaizâde Mahmut Ekrem, şiir sadece vezinli ve kafiyeli olmaz; nesir ile de yazılabilir, diyordu.

j. Kendisinden sonraki cümleye bağlı olarak ret, kabul ve teşvik bildiren hayır, yok, yoo, peki, pekâlâ, tamam, olur, hayhay, başüstüne, tabi, öyle, haydi, elbette gibi sözlerden sonra virgöl kullanılır:

Haydi, geç kalıyoruz.

Olur, ben de size katılırım.

k. Bir sözün kendisinden sonra gelen söze veya söz gruplarıyla yapı ve anlam bakımından bağlantısı olmadığını göstermek için virgöl kullanılır:

Bu gece, eğlenceleri içine sinmedi. (Reşat Nuri Güntekin)

l. Devrik cümlelerde virgöl işaretinin yeri çoğu kez kurallara uymamaktadır:

Çoktan almıştım o kitabı, birkaç kez de açtım okumak için, yürümedi.

Yola, öğle yemeğinden sonra çıktık.

m. Hitap için kullanılan sözcüklerden sonra virgöl konur:

Sayın Başkan,

Değerli Arkadaşım,

Arkadaşlar, koridorda gürültü etmeyelim!

Efendiler, temin ettiğimiz vatanın harap ve fakir olduğunu hariçte ve dahilde bilmeyen yoktur.

r. Yazışmalarda başvuru makamının adından sonra virgöl konur:

Türk Dil Kurumu Başkanlığına,

Hacettepe Üniversitesi Rektörlüğüne,

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

s. Yazışmalarda yer adlarını tarihlerden ayırmak için virgöl konur:

Karşıyaka, 20 Ekim 1983

Kuşadası, 4 Mart 2001

Ankara, 26 Ocak 2000

Ç. Sayıların yazılışında, kesirleri ayırmak için virgöl kullanılır:

38,5 (otuz sekiz tam, onda beş)

0,52 (sıfır tam, yüzde elli iki)

t. Bibliyografik künyelerde yazar, eser, basımevi vb. unsurlardan sonra virgöl konur:

Ergin, Muharrem (1984), Dede Korkut Kitabı, Boğaziçi Yay., Ankara.

Aktunç, Hulki (2002), Büyük Argo Sözlüğü, YKY Yay., İstanbul.

UYARI: Metin içinde "ve, veya, yahut" gibi bağlaçlardan önce ve sonra virgöl kullanılmaz.

Noktalı Virgöl (;)

a. Cümle içinde virgüllerle ayrılmış tür veya takımları birbirinden ayırmak için konur:

Erkek çocuklara Doğan, Tuğrul, Aslan, Orhan; kız çocuklara ise İnci, Çiçek, Gönül, Yonca adları verilir.

İğde rengi kadife sandalyeler, sedirler; odanın ortasını kaplayan büyük bir yapma çiçek saksısıyla süslü yuvarlak masanın çevresine özensizcesine konulmuş koltuklar; pencerenin yarısına kadar düşen yine aynı renkte, aynı kumaştan yarım perdeler; odanın biraz sarıya kaçan renkli duvarlarıyla uyuşarak, pencerenin tülleri sarı pancurları arasında ışık içinde

gözleri okşayan bir renk karışımı meydana getirmişti. (Halit Ziya Uşaklıgil, Ferdi ve Şürekâsı)

b. Ögeleri arasında virgül bulunan sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur:

Ferdi Efendi eşikten geçti, ağır adımlarla ilerledi; şimdi Hasan Tahsin Efendi biraz geri çekilmiş, haberleşme memurları gözlerini kalemlerinin uçlarına dikmiş, İsmail Tayfur yüksek iskemleden aşağıya inmişti. (Halit Ziya Uşaklıgil, Ferdi ve Şürekâsı)

Bugün; sevinçten, heyecandan içim içime sığmıyor; bağırmak, kahkahalar atmak, coşmak, ağlamak istiyorum.

c. Virgülle ayrılmış örnekleri farklı örneklerden ayırmak için konur:

Türkiye, Almanya, İngiltere, Azerbaycan, İran; İstanbul, Berlin, Londra, Bakü, Tahran.

d. Kendilerinden evvelki cümleyle ilgi kuran *ancak, yalnız, fakat, lâkin, çünkü, yoksa, bundan dolayı, binaenaleyh, sonuç olarak, bununla birlikte, öyleyse vb.* cümle başı bağlaçlarından önce konur:

Halis bir şiir fena okunabilir; lakin sahte bir şiir iyi okunamaz. (Yahya Kemal Beyatlı)

Bu unsurlarla alakadar değişmelerin reddinde, cemaatin görüş ve düşüncelerinin tesirini vazıh bir şekilde görmek mümkündür; binanenaleyh bu istikamette herhangi bir yeniğiliğin veya inkişafın husule gelebilmesi, cemiyetin zihniyetinde belirece değişmelere bağlı bulunmaktadır.

(Halit Ziya Uşaklıgil, Ferdi ve Şürekâsı)

İki Nokta (:)

a. Kendisinden sonra örnek verilecek veya açıklama yapılacak cümlelerin sonuna iki nokta konur:

Güneş'e uzaklıklarına göre gezegenler şöyle sıralanır: Merkür, Venüs, Dünya, Jüpiter, Satürn, Uranüs.

Sömürge siyaseti, türlü yollara başvurur: Askerî gücüne dayanarak kaba kuvvet kullanır; ekonomik kontrolle hegemonya kullanmaya kalkar; kültürel sömürgeciliğe açılır.

b. Kütüphanecilik alanında yazar adı ile eser başlığı arasına konur:

Ahmet Hamdi Tanpınar: Mahur Beste, Yahya Kemal Beyatlı: Kendi Gök Kubbemiz; Falih Rıfkı Atay: Çankaya

c. Edebî eserlerdeki karşılıklı konuşmaların başlayacağını belirten sözlerden sonra iki nokta konur:

Gülerek sordum:

— Ne biliyorsun?

İri ela gözlerini kırptı. Delillerden emin olan insanlara mahsus saf bir kanaatle:

— Ne bilmeyeceğim, dedi: Sır olmasa buraya her gece nur iner mi? (Ömer Seyfettin)

d. Matematikte bölme işareti olarak kullanılır:

56:8=7 gibi.

e. Başkalarından aktarılan yazı ve sözlerde tırnak işaretinden önce iki nokta konur:

Birgün adamın biri Hz. Peygamber'in sağ omuzunda durarak: "Din nedir ya Resûlullah?" diye sorunca "Güzel ahlaktır," cevabını almış. (Sâmiha Ayverdi, Hey Gidi Günler Hey)

Yaşlı adam arkadaşına: "mermer iyi taştan, muhabbet iki baştan" diye nazik bir şekilde sitemini belirtti.

Atatürk diyor ki: "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir".

f. Bilgisayarlarda genel ağ adreslerinin yazımında kullanılır:

<http://www.firat.edu.tr>

<http://www.tdk.org.tr>

UYARI: Öceden iki noktadan sonra mutlaka büyük harf kullanılması gerekliliği belirtilirdi. Oysa günümüzde iki noktadan sonra gelen yapı tam ve bağımsız bir cümle ise büyük harfle

yeni cümleye başlanır. Ancak iki noktadan sonraki yapı tam bir cümle değil, bir önceki cümlelerin devamı niteliğinde ise küçük harf kullanımı dikkati çekmektedir.

Üç nokta (...)

a. Herhangi bir sebeple tamamlanmamış cümlelerin sonuna konur:

Bütün Emirgân sallanıp yuvarlanıyor gibi... (Halide Edib Adıvar, Âkile Hanım Sokağı)

b. Kaba ve çirkin sözler veya açıklanması istenmeyen kişi, yer ve bölümlerin yerine üç nokta konur:

Madam bilmem kimin evi ... oysa orada da başka sarışınlar vardı. (Tarık Buğra, Yarın Diye Bir Şey Yoktur)

c. Alıntılarda; başta, ortada ve sonda alınmayan söz, yer ve bölümlerin yerine konur:

...baksan zararın yok ama kulak asma... Evvel Allah sonra sen... (Memduh Şevket Esendal, Ayaşlı ile Kiracıları)

d. Sözün bir yerde kesilerek geri kalanın okuyucunun hayal dünyasına bırakıldığını göstermek veya ifadeyi daha güçlü kılmak için üç nokta kullanılır:

Böylece, uzak bir kıyıda hayal ettiği ve asla demir atamayacağı bir ışık şehrine doğru yüzsün... yüzsün... (Cengiz Aytmatov, Dişi Kurdun Rüyalari)

e. Ünlem ve seslenmelerde anlatımı pekiştirmek için konur:

Ah, hani o günler! Dua etsin de ben onu bırakmıyayım!.. (Memduh Şevket Esendal, Ayaşlı ile Kiracıları)

f. Karşılıklı konuşmalarda, yeterli olmayan, eksik bırakılan cevaplarda kullanılır:

— *Pekâlâ... Zaten bunu biliyorum. Senin kadar Avrupa'yı ve Hristiyanları ben bile sevemem. Senin maksadın Avrupalı dostlarımız senden korksun ve...*

— *Evet, evet...*

— *Ve...*

— *Evet, biliyorsunuz işte maksadım o...* (Ömer Seyfettin, Kızıl Elma Neresi)

Kısa Çizgi (-)

a. Satıra sığmayan sözcükler kısa çizgi ile ayrılır ve sözcüğün satıra sığmayan bölümü bir alt satıra yazılır. Sözcük bölünürken hecelerin bölümlenmesine dikkat edilir.

"Gerdanının açık sarı ve bir kuş göğsünü andıran pamuk tüylerinin üzerinde öğle titremelerle bir kabarış vardı ki, bu uyuklayan kedinin kadın ruhunda, benimle ilgilenen ya da beni kendisi ile ilgilendirmek isteyen gizli bir isteği açığa vuruyordu." (Halid Ziya Uşaklıgil, Aşka Dair)

b. Aralarında türlü ilişkiler (eşitlik, yakınlık ...) bulunan iki sözcük veya iki tarih arasındaki ortaklığı ve başlangıçla sonu belirtmek için kısa çizgi kullanılır:

Türkçe, Ural-Altay dil grubundandır.

Yarın saat 19.00-19.30 arasında, sizi, akşam yemeğine bekliyoruz.

Yıllar sonra onunla karşılaştığım zaman yirmi beş-otuz yaşlarındaydı.

Atatürk, 1881-1938 yılları arasında yaşamıştır.

c. Cümlelerin kuruluşuna girmeyen, ancak cümledeki düşünceyi açıklamaya yarayan ara söz veya ara cümleleri ayırmak için kısa çizgi konur:

1775'te İstanbul'a gelen Baron de Tott, karısının ziyaretine gittiği bir sultan sarayında -III. Ahmet'in kızı- bütün bir Fransız dekorunu hazır bulduğunu söyler.

Ertuğrul Bey, - cuma günleri dışında - toplantıya kendisi başkanlık eder.

d. Akademik çalışmalarda; Arapça ve Farsça kurallarına göre yapılmış söz gruplarında kullanılır:

Divanu Lügati't-Türk, Tercüman-ı Ahval, Düvel-i muazzama, menfaatperest, nev-nihâl.

Şârih-i Mesnevi-i Ma'nevi-i Mürşid-i Rûm Ya'ni hem-nâm-ı Safiyyu'llah o allâme-i dîn (Muvakkıtzade Mehmed Pertev)

e. Dilbilgisinde kök ve ekleri göstermek için kısa çizgi kullanılır:

Göz-lük-çü-lük-ten

tut-ku-lu

bil-dir-mek

f. Dil bilgisinde fiil kök ve gövdelerini belirtmek için kısa çizgi kullanılır:

Sus-, bak-, düş-, okut-

Dil bilgisinde eklerin başına ve sonuna konur:

-ca / -ce , -ça / -çe

-ı- / -i- , -u- / -ü

Matematikte çıkarma işleminin işareti olarak kullanılır:

$5-3=2$, $49-13=36$

Uzun Çizgi (—)

a. Bu noktalama işaretine konuşma çizgisi de denilmektedir. Yazıda, satır başlarına alınan konuşmaları göstermek için kullanılır. Eğer metinde konuşmalar tırnak içinde verilirse bu durumda konuşma çizgisi kullanılmaz.

Frankfurt'a gelene herkesin sorduğu sorular şunlardır:

— *Eski şehri gezdin mi?*

— *Goethe'nin evini gezdin mi?* (Ahmet Haşim)

b. Oyunlarda uzun çizgi konuşanın adından sonra konabilir:

Huri — Osman sen misin?

Osman — Benim ana. Sen daha uyumadın mı?

Huri — Nerde kaldın yine yavrum bu vakte dek? Nerdeyse tan sökecek.

Osman — Durmuş"la çene çaldık biraz köşe başında. Sen ne diye uyumadın? (A. Turan Oflazoğlu, Allah'ın Dediği Olur)

UYARI: Konuşmalar tırnak içinde verildiği zaman uzun çizgi kullanılmaz.

Eğik Çizgi (/)

a. Yan yana yazılması gereken durumda mısraların arasına konur:

— *Bugün acız yine evlâdlarım, diyordu peder / bugün acız yine; lâkin yarın, ümîd ederim / sular biraz daha sâkinleşir... Ne çâre, kader!* (Tevfik Fikret, Balıkçılar)

Ne azap, ne sitem bu yalnızlıktan / Kime ne aşılmaz duvar bendedir /

Süslenmiş gemiler geçse açıktan / Sanırım gittiği diyar bendedir. (Necip Fazıl, Çile)

b. Adres yazarken apartman ile daire numarası arasına ve semt ile şehir arasına konur:

Tuna Cad. 8/1, 06420 Kızılay/Ankara

Peykhane Cad. Cami Sok. No: 57/1 Çemberlitaş/İstanbul

Ters Eğik Çizgi (\)

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte günlük yaşantımızın bir parçası haline gelen bilgisayar ve telefon gibi cihazların yazılımlarında art arda gelen dizinleri birbirinden ayırt etmek için kullanılır:

C:\Dos>MD\Oyun

Parantez (Yay ayraç) (())

a. Bir sözcük ya da cümleden sonra yapılan açıklamalar parantez içine alınır:

İner pâyına bâlâdan gürîzân

Şihâb-ı sebzdir üftân u hîzân (Hâmid)

(Yükseklerden ayağına düşse kalka inen, bir yeşil yıldızdır)

Halikarnas Balıkçısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı) en güzel eserlerini Bodrum'da yazmıştır.

Atina hakkında dikkatlice yazılmış bir seyahatnâme ile Chateaubriand (Şatobriyân)"ın bir tasviri okunsun.

b. Eş anlamlı sözcükler, eş değerdeki tarihler ve rakamlar parantez içinde kullanılır:

TDK"nin Yazım (İmlâ) Kılavuzu, bu konuda yol göstericilik yapar.

İnsan ikrarından (sözünden), hayvan yularından tutulur. (Türk atasözü)

En mükemmel anlatma (expression) vasıtamız dildir.

Gerçekçilik akımı, Gustave Flaubert (Gustav Flober)'in yazdığı Madam Bovary'nin yayımlanmasıyla (1857) başlamıştır.

c. Bilimsel çalışmalarda kaynaklar çoğunlukla dipnotta veya eserin sonunda "kaynaklar" başlığı altında gösterilir. Metin içinde kaynak gösterilmek istenirse parantez işareti kullanılır: *Tanzimat döneminde Osmanlı aydınları Batı uygarlığını üç vâsıta ile (kitap, duyma ve gözlem) tanımışlardır (Orhan Okay, Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi).*

d. Tiyatro eserlerinde sahnede yapılacak hareketler parantez içinde gösterilir:

Eleştirmeci (odadan çıkar): Ne var, ne oldu? (Behçet Necatigil)

UYARI: Çoğu zaman tırnak işareti ile parantez işaretinin kullanıldığı yerler birbirine karıştırılır. Cümlede tırnak işareti içindeki sözcükler ve cümleler çıkartılırsa anlam bozulur. Parantez içindeki sözcükler ve cümleler çıkartılırsa anlam bozulmaz.

Kul kusursuz (hatasız) olmaz.

İsmet Özel'in "Mataramda Tuzlu Su" adlı şiirini çok güzel okudum.

e. Madde başlarında, sıralamalarda ya da rakamlardan sonra kullanılır:

Namık Kemal şu türlerde eser vermiştir:

- 1) Şiir;
- 2) Tiyatro;
- 3) Roman;
- 4) Tenkit;
- 5) Tarih.

f. Cümlelerin yapısıyla doğrudan doğruya ilgili olmayan açıklamalar için kullanılır:

Anadolu kentlerini, köylerini (Köy sözünü de çekinerek yazıyorum.) gezsek bile görmek için değil, kendimizi göstermek için geziyoruz. (Nurullah Ataç, Söyleyişler)

UYARI: Hakkında açıklama yapılan söze ait ek, ayrıca kapandıktan sonra yazılır:

Yunus Emre (1240 ?-1320)'nin.....

Köşeli Parantez (Ayraç) ([])

a. Parantez içine parantez kullanılması gereken durumlarda yay parantezden önce köşeli parantez kullanılır:

Halikarnas Balıkçısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı [1886-1973]) en güzel eserlerini Bodrum'da yazmıştır.

b. Cümlede, anlam açısından bütünü farklı sözü/sözleri belirtmek için kullanılır:

Schrödinger'in Kedisini [Rüya], Alev Alatl.

Cahit Sıtkı, mektuplarından birisinde [27 Mart] sevdiği Fransız şairleri hakkında şöyle demektedir:

c. Aktarılan metinlerde, yazarın yaptığı yanlışlığı düzeltmek ya da görülen eksikliği tamamlamak amacıyla kullanılır:

Ebubekir Hazım Tepeyran 1946 [1947] yılında öldü.

d. Bibliyografik künyelere ilişkin bazı ayrıntıları göstermek için kullanılır:

Yekta Bahir [Ömer Seyfettin], Yeni Lisan, Genç Kalemeler...

e. Bilimsel çalışmalarda, metinde bulunmadığı hâlde araştırmacı tarafından tamamlanan kısımlar köşeli parantez içinde verilir:

Babam kağan öldüğünde küçük kardeşim Kül-tegin ye[di yaşındaydı]...

Kesme İşareti (')

a. Özel adlara eklenen çekim eklerini ayırmak için kullanılır.

Mustafa Kemal'e, Ankara'yı, Türkiye'de, Kızılırmak'ı, Zübeyde Hanım Caddesi'nde

b. Ancak aşağıdaki belirtilen özel adlardan sonra kesme işareti kullanılmaz:

Kurum ve kuruluş adlarından sonra kesme işareti kullanılmaz:

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığına, Mamak Anadolu Lisesi Müdürlüğüne, Fırat Üniversitesi Rektörlüğüne, Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığına,

Akım, çağ ve dönem adları:

Eski Çağın, Yükselme Döneminin, Klasik Türk Edebiyatının, Millî Edebiyat Akımının...

Kişi adlarından sonra gelen unvanlara eklenen ekler kesme işareti ile ayrılır.

Zeynep Hanım'a, Övünç Bey'den, Kâzım Efend'inin, Akif Paşa'yı...

Ay ve gün adları:

29 Ekime, 30 Ağustostan sonra...

c. Sert ünsüzle biten özel adlara ünlüyle başlayan ek getirildiğinde ismin son sesi korunur, ama söyleyişte yumuşama olur.

Zonguldak'ı (Zonguldağı), Sinop'a (Sinoba), Ahmet'in (Ahmedin)

d. Özel ismin yerine kullanılan —ol zamiri cümle içinde büyük harfle yazılmaz.

e. Yabancı adlara getirilen yapım ve çekim ekleri okunuşa göre belirlenir ve kesme işaretiyle ayrılır:

Shakespeare'in, Moliere'e, Oscar Wilde'in...

f. Yabancı adlar hariç diğer özel adlara yapım ve çokluk ekleri getirilerek yapılan sözcükler büyük harfle başlar ve ekleri de kesme işareti ile ayrılmaz.

Bu eklerden sonra gelen ekler de kesme işareti ile ayrılmaz.

Türklük Bilgisi, Türkçü, Türkleşmek İslâmlaşmak Muasırlaşmak, Türkçülüğün Esasları, Türkolog, Darvinci, Elâzığlı, Ankaralıdan, Türkçecilik, Avrupalılaşmak, Yakup Kadriker, Mustafa Kemallerden...

g. Özel adlarla türetmeler yapılıyorsa büyük harfle başlamaz:

Panislamizm, Panturanizm, Pantürkizm, Panslavizm; panislamist, panturanist, pantürkist, panslavist.

Düzeltilme İşareti (^)

Bu işaret, Türkçeye başka dillerden girmiş sözcüklerde kullanılır. Türkçe kökenli sözcüklerle bu işaretin hiçbir ilgisi yoktur.

a. Yazılışları aynı, anlamları ayrı sözcükleri ayırmak için kullanılır:

aşık (eklem kemiği) - âşık (tutkun, vurgun), adet (sayı) - âdet (bir kimsenin yapmaya alışmış olduğu şey), alem (bayrak, işaret, minarekubbe tepesi) - âlem (evren, cihan), hala (babanın kız kardeşi) - hâlâ (henüz, şimdiye dek), dana (inek yavrusu, buzağı) - dâna (bilen, bilici, bilgiç), şura (şu yer, şurası) - şûra (danışma kurulu)...

b. Arapça, Farsça kökenli sözcüklerde *k*, *g* ünsüz seslerinden sonra gelen *a* ve *u* ünlülerinin üzerine konur. Hecenin bazen ince bazen uzun okunacağını gösterir:

kâğıt, dükkân, kâmil, nigâr, dergâh, mahkûm, sükût, Hakkâri, Kâzım.

UYARI: Özel adlardaki *l* ünsüz sesinden sonra gelen *a* ve *u* ünlülerinin de üzerine bu işaret konur: *Elâzığ, İslâhiye, Lâle, Halûk...*

c. Nispet *i*'sinin belirtme durumu ve iyelik (sahiplik) ekiyle karışmaması için kullanılır:

Türk askeri zeki ve çeviktir. Ben iki dönem askerî okul okudum. Hristiyanlık dini de yalanı yasaklar. Bizde dinî bilgiler daha çok ailede verilir.

Dedemin bir tek resmi bile kalmamış. Bugün, resmî kuruluşlar tatil edildi.

UYARI: Nispet *i*'si almış sözcüklere Türkçe ekler eklendiğinde düzeltme işareti kalır:

millîlik, resmîlik, ilmîlik, millîleşme, resmîleştirme...

Tırnak İşareti (“—”)

a. Başka eser ve şahıslardan olduğu gibi yapılan alıntılarda tırnak işareti kullanılır:

Türk dili için en önemli tespitlerden birini, “Millî duygu ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması millî duygunun gelişmesinde başlıca etkindir. Türk dili dillerin en zenginlerindendir... Yeter ki bu dil, şuurla işlensin” sözleriyle Atatürk yapmıştır.

UYARI: Tırnak işareti içinde ikinci bir tırnak işareti kullanmak gerekirse, tek tırnak işareti kullanılır:

Babam beni her somurtur gördüğünde "Cenap Şahabettin ne demiş?

‘Şen adam güneşe benzer, girdiği yeri aydınlatır.’ demiş. Hadi sen de gül, bizim günümüz de kararmasın” der, arkasından geniş bir kahkaha patlatırdı.

b. Özellikle belirtilmek, vurgulanmak istenen bir sözcük ya da söz için kullanılır:

Büyük amcam “sus” dedi mi susulurdu.

c. Dil yazılarında verilen örneğin anlamını göstermek için kullanılır:

Göktürk Anıtları’nda geçen fakat günümüze ulaşmayan bazı örnekler: bodun “millet, kavim”, sab “söz”.

d. Eser adları da tırnak içinde yazıldıkları görülür:

Matbaada basılan ilk eserlerimizden biri de “Vankulu Lügati”dir.

Tek Tırnak İşareti (‘ - ‘)

Tırnak içinde verilen ve yeniden tırnak içinde verilmesi gereken bir sözü belirtmek için kullanılır:

“Kissinger esaslı bir numaracıdır, yani demek istiyorum ki yeryüzünde Nobel barış Armağanı almaya layık olmayan bir tek adam varsa, o da Dr. Kissinger’dır. Şili’ye CIA’yı sokan odur. Vaziyet artık bilindiğine göre bildiklerimi açıklayabilirim. Allende iktidarı aldığı zaman Kissinger şöyle demişti: ‘Halkı sorumluluğunu idrakten aciz olduğu için bir ülke komünist olurken, biz niye eli kolu bağlı seyretmek zorunda kalacakmışız? Doğrusu anlamıyorum.’ Oysa resmi demeçleri şu biçimdeydi: ‘Şili mi? Biz Şili’ye kötülük mü edeceğimiz? Ne münasebet. Şili Güney Kutbu’nun kalbine çevrilmiş bir hançerdir sadece, hah hah hah!’” (Attilâ İlhan, Hangi Batı)

Denden İşareti (")

Yazı sisteminde maddelerin sıralanmasında veya bir çizelgede alt alta gelen aynı sözlerin, söz gruplarının ve sayıların tekrar yazılmasından kaçınmak için denden işareti kullanılır:

Veteriner Fakültesi

Tıp "

Mühendislik "

Fen-Edebiyat "

İlahiyat "

Ünlem İşareti (!)

a. Korku, şaşma, acı, sevinç ve kıvanç gibi duyguları anlatan cümlelerin sonuna konur:

Ey Türk Gençliği! (Atatürk, Nutuk)

Yalnız onun için!.. insanlara mazisinden ne kadar az şey kalıyordu!

Halayık telaşla odaya girdi; haykırdı:

“Beyefendi öldü!

Süheylâ hayret etti: Ne çabuk öldü? Dört ay sonra ölecekti! (Mithat Cemal Kuntay, Üç İstanbul)

b. Seslenme, uyarı, hatırlatma sözcüklerinden sonra konur:

Durun kalabalıklar, bu cadde çıkmaz sokak! (Necip Fazıl, Çile)

Tohum saç, bitmezse toprak utansın!

Hedefe varmayan mızrak utansın!

Hey gidi küheylân, koşmana bak sen!

Çatlarsan, doğuran kısrak utansın! (Necip Fazıl, Çile)

UYARI: Ünlem işareti, seslenme, uyarı, hatırlatma ve hitap sözcüklerinden hemen sonra kullanılabileceği gibi cümlelerin sonuna da konulabilir:

Soru İşareti (?)

a. Soru anlatımı taşıyan ve cevabı beklenen söz ve cümlelerin sonuna konur:

Atatürk bana sordu:

—Yeni yazıyı tatbik etmek için ne düşündünüz? (Falih Rıfkı Atay)

Bizler ki büyükken bu kadar yalnızız da

Ya onlar küçükken kalırsa ardımızda? (Behçet Necatigil)

b. Bilinemeyen veya kesin olmayan bilgilerin yerine konur:

Hoca Ahmet Yesevi (? - 1166)

Yunus Emre (1241?-1321?)

c. İnanılmayan, şüpheyle karşılanan bilgilerin sonuna ayraç içinde (?) konur:

Karşıya geçmiş, dinlenmeden geri dönmüş?

d. Soru anlamı taşıyan sıralı ve bağlı cümlelerde en sona konur:

Kişi ot misâli fişkırmış yerden;

Ne bilsin yolculuk nereye, nereden? (Bekir Sıtkı Erdoğan)

Üniversite öğrencisi ne yer, ne içer; zamanını nerede, nasıl değerlendirir?

e. Soru ifadesi taşıyan alıntılardan sonra konur:

Dağcı yardımcısına bakarak; “Bu dağlara tırmanmayı göze alabiliyor musun?” dedi.

f. Cümleye soru anlamı katan ek veya söz, cümlelerin başında ve içinde olsa da soru işareti cümlelerin sonuna konur:

Neden herkes güzel olmaz,

Yaşamak bu kadar güzelken? (Fazıl Hüsnü Dağlarca)

g. Korku, sevinç, hayret, hayıflanma, şaşırma gibi durumları ifade eden cümlelerin yüklemeleri soru edatlarıyla kurulmuş olsa bile bu cümlelerin sonuna soru işareti değil, nokta veya ünlem işareti konur. Çünkü böylesi cümlelerde anlatıcı karşıdakinden cevap beklemez.

Adam zalim mi zalim! (pekiştirme)

Bunu bize nasıl yaparsın! (kızgınlık)

Aman, ne güzel resimler yapmışsın böyle! (beğenme)

Buraya ne zaman geleceğini bilmiyoruz.

Onun aile sorunları beni ne ilgilendirir.